

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ.

Погорелова Т.Ю., аспірант,
викладач кафедри педагогіки та іноземної філології
Харківський національний економічний університет

У статті порушено проблему формування гуманістичного типу особистості майбутнього фахівця. Стаття аналізує походження та характеристики категорії «цінність», визначає роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, зокрема професійної відповідальності, визначає шляхи формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців засобами освіти, розглядає особливості ціннісного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх менеджерів.

Ключові слова: *цінності, ціннісні орієнтації, ціннісний підхід, професійна підготовка, професійна відповідальність.*

В статті затронута проблема формування гуманістичного типу личности будущего специалиста. Статья анализирует происхождение и характеристики категории «ценность», определяет роль образования в формировании ценностных ориентаций будущих специалистов, в частности профессиональной ответственности, определяет пути формирования ценностных ориентаций будущих специалистов средствами образования, рассматривает особенности ценностного подхода к развитию профессиональной ответственности будущих менеджеров.

Ключевые слова: *ценности, ценностные ориентации, ценностный подход, профессиональная подготовка, профессиональная ответственность.*

Pohorielova T.Y. VALUE ORIENTATIONS IN THE PROCESS OF DEVELOPING PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF FUTURE MANAGERS.

The article raises the problem of forming the humanistic personality of a future specialist. The article analyzes the origin and characteristics of the category "value", determines the role of education in the development of value orientations of future professionals, determines ways of developing value orientations of future specialists by means of education, and examines the peculiarities of the value approach to the development of professional responsibility of future managers.

Key words: values, value orientations, value approach, professional training, professional responsibility.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства важливим завданням є підвищення ефективності підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Проблема підготовки менеджерів економічної галузі обумовлена змінами у суспільстві, а саме орієнтацією на побудову суспільства сталого розвитку, що є затвердженим у Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" від 12 січня 2015 року. Однією з характеристик освіти для сталого розвитку є її гуманізація та звернення до духовно-моральних цінностей людства, і на цій основі має будуватися індивідуально творча, ціннісна, відповідальна діяльність майбутнього фахівця в процесі навчання у ВНЗ. [5, С. 3] Закон України про вищу освіту декларує, що вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти. Дане визначення актуалізує роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій особистості. Це зумовлює актуальність розгляду аксіологічного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх менеджерів економічної галузі. [7]

З вище наведених положень випливає, що акцент у реформуванні системи освіти повинен бути не тільки на змісті і технологіях професійної освіти, але й, головним чином, на зміні ціннісних орієнтирів у підготовці фахівців, забезпеченні їх інтенсивного соціально-морального розвитку.

Аналіз останніх досліджень. У різні роки проблема цінностей була провідною в системі філософських роздумів М. Вебера й А. Швейцера, О. Шпенглера та М. Хайдегера, М. Бердяєва та С. Булгакова, В. Соловйова та В. Розанова, П. Юркевича та М. Розова, В. Ділтея та А. Тойнбі та ін.

Серед вітчизняних дослідників проблеми до неї зверталися В. Андрющенко, В. Бакіров, В. Барановський, М. Головатий, Г. Горак, І. Зязюн, А. Кравченко, В. Кремень, Л. Левчук, В. Луговий, М. Лукашевич, В. Пазенок, А. Ручка, Е. Соколов, Г. Темко, В. Шинкарук, Т. Ящук.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз ціннісного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх менеджерів. Завдання статті: характеристика категорії «цінність»; визначення ролі освіти у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, зокрема професійної відповідальності; визначення шляхів формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців засобами освіти.

Виклад основного матеріалу. Цінність як наукова категорія аналізується в різних галузях знання, а саме: філософії, психології, соціології, педагогіці тощо. Філософське тлумачення категорії цінність зосереджено навколо етичного змісту людського буття. Учені наголошують на подвійній природі цінностей, яка відображає суперечність між ідеальним (духовні цінності) і матеріальним (матеріальні цінності). [6, С. 504] Провідне місце серед базових цінностей особистості займають добро, совість, відповідальність, милосердя тощо.

Розроблення поняття «цінність» у зв'язку з уявленням про істотне і необхідне належить І. Канту. На його думку, норми і цінності керують діями. Цінністю може бути як явище зовнішнього світу, так і факт свідомості (ідеал, образ, наукова концепція). Цінність – це «соціально-філософська категорія, що

відображає один із найбільш істотних аспектів взаємодії людини й навколишньої дійсності: позитивне чи негативне значення матеріальних і духовних явищ і предметів для людини, соціальної групи, народу і людства» [2, С. 37].

На думку М. Рокича, цінності забезпечують людину життєвими орієнтирами, визначають життєво важливі цілі діяльності і, з рештою, надають людському життю повний сенс. [8, С. 90] Соціологи визначають цінність як категорію залежно від галузі знання і сфери діяльності особистості (Т. Фомічова); як реагент соціальних відносин (І. Семків); як підґрунтя формування соціального капіталу суспільства (Ф. Фукуяма). До базових цінностей у соціології відносяться людське життя, час, свобода особистості, рівність між людьми тощо. У психології категорія цінностей розглядається у взаємозв'язку з діяльністю, поведінкою, потребами, мотивами, спілкуванням тощо. Вони пов'язуються з пізнавальними процесами особистості, з формуванням її емоційно-вольової сфери. М. Рокич співвідносить поняття цінності з потребами і спрямуваннями особистості й окреслює їх як стійке переконання особистості та певний спосіб поведінки, який формується у процесі соціалізації. [8, С. 91; 2, С. 43]

Педагогіка розглядає цінності у зв'язку з такими поняттями і процесами, як освіта, навчання, виховання, розвиток особистості, перетворення об'єктивно існуючого культурного досвіду людства у суб'єктивну форму в процесі оволодіння професійно-педагогічними знаннями, уміннями і навичками. Суб'єктна функція освіти актуалізує процеси засвоєння людиною суспільних норм і цінностей у неповторній індивідуальній формі в процесі активної перетворювальної діяльності. [1, С. 123]

Отже, виховання позитивних, апробованих практикою людських цінностей здійснюється під впливом середовища, загальний контекст якого визначає досить високу частку пріоритетів, що формуються. Важлива роль у цьому процесі належить культурі, літературі та мистецтву. Однак найбільш ефективним засобом ціннісної соціалізації особистості є освіта. [3, С. 58-59]

На нашу думку, визнання майбутнього менеджера суб'єктом культурної та соціальної дійсності передбачає не лише готовність засвоїти спеціальні теоретичні та практичні професійні знання і навички, а передусім – спроможність взяти на себе відповідальність виконувати соціокультурні функції професії, осмислити суспільну мету професійної діяльності, сприйняти професію менеджера як життєву цінність. Отже, виховання майбутнього менеджера потребує ціннісної орієнтації.

З вищезазначеного випливає, що професійна освіта майбутніх менеджерів має містити не тільки вузькоспеціальну підготовку, але й формувати, виховувати духовно багату індивідуальність фахівця, готувати до життя у мінливому світі, розвивати у нього здатність сприймати критично інформацію і приймати відповідальні рішення. Професійно-ціннісні орієнтації становлять один із критеріїв соціалізації майбутнього фахівця. Педагогічна сутність терміна „орієнтація” має два аспекти: процес і результат. Орієнтація на результат визначається вільним володінням широким колом знань і вмінь у певній галузі. Орієнтація як процес – це проектування дії від ідеї до результату: точний, правильний вибір мети, засобів її досягнення, оцінка дій відповідно до планів і життєвих цілей. Відповідно до концепції А. Кірьякової, ціннісні ставлення сприятливих, поглиблюючись за умов, переходять у ціннісні орієнтації, а ціннісні орієнтації можуть стати переконаннями особистості і характеризувати її спрямованість [2, С. 256]. Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців є критеріями оцінки результатів, досягнутих у процесі освітньої діяльності ВНЗ. Структурними елементами ціннісних орієнтацій є три підсистеми: когнітивна (знання, судження, переконання про об'єкт); емотивна (почуття, емоційна оцінка об'єкту); поведінкова (визначені дії, поведінка щодо до об'єкта). Отже, проблема формування гуманістичних цінностей майбутніх менеджерів полягає в тому, щоб об'єктивні цінності стали суб'єктивно значущими, стійкими ціннісними життєвими та професійними орієнтирами.

У суспільстві сталого розвитку ще одним важливим критерієм розвитку відповідальності є зміна суб'єкта з плином часу. М. Савчин зазначає, що за критерієм «зміна в часі суб'єкта» проявляється в таких моментах: по-перше, це зростання можливостей індивіда (знань, умінь, навичок, здібностей); по-друге, – зростання потреб та інтересів особистості, поява нових, що, в свою чергу, призводить до зміни акцентів у процесі прийняття обов'язку. [3, С. 134] Необхідно підкреслити, що з'єднувальним елементом між відповідальністю за минуле та відповідальністю за майбутнє є відповідальність за теперішнє, бо доля майбутнього вирішується в даний момент завдяки врахуванню досвіду минулого та орієнтації на перспективу. [1, С. 121]

Отже, сутність відповідальності майбутнього менеджера полягає в готовності діяти на основі усвідомлення своїх обов'язків перед суспільством, емоційного сприйняття їх та здатності передбачати наслідки своєї поведінки, відповідати за них з урахуванням суспільної оцінки цих наслідків. Структура професійної відповідальності майбутнього фахівця з менеджменту містить синтез практичного, інтелектуального, вольового й емоційного компонентів. Розв'язання проблеми формування відповідальності майбутнього фахівця з менеджменту ми розуміємо як виконання завдання цілеспрямованого педагогічного проектування, що є розробкою моделі формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів економічної галузі, реалізація якої наповнює зміст навчальної діяльності елементами майбутньої професійної діяльності. Формування професійної відповідальності майбутніх фахівців буде ефективним, якщо детермінувати якісні зрушення в мотивації відповідальної поведінки майбутніх менеджерів, в усвідомленні ними відповідальності перед різними інстанціями та здійснювати підготовку майбутніх менеджерів на основі системного забезпечення педагогічних умов становлення професійної відповідальності майбутніх фахівців. Це передбачає: розширення самостійності майбутніх фахівців у професійно орієнтованих видах практичної діяльності; індивідуальний підхід до кожного з них (з урахуванням рівня сформованості відповідальності); раціональне використання провідних

видів проектованої майбутньої діяльності на заняттях з аналізу професійно-відповідальних ситуацій, проведення тренінгів та використання кейс-методу [4].

Зважаючи на вище сказане, одним із важливих аспектів формування професійної відповідальності майбутнього менеджера є розширення його самостійності. Це можливо шляхом стимулювання студентів до саморозвитку. Саморозвиток є однією з вищих форм розвитку людини з метою досягнення результатів, необхідних для забезпечення інших життєвих процесів і видів діяльності з метою зміни своєї особистості [8, С. 95]. Саморозвиток передбачає цілеспрямовану участь людини у всебічному розвитку власної особистості. При цьому вона прагне сама визначити свою мету, наповнену особистісним сенсом, і досягти її. Це діяльність, що є засобом її самореалізації, самовираження, здійснювана нею не за примусом, а за власним бажанням, усвідомлено, на рівні певних світоглядних установок. Воно передбачає: аналіз власної особистості за допомогою самостереження, порівняння себе з іншими, ідеалом; самооцінка, виділення своїх якостей, які необхідно розвивати й удосконалювати; визначення того, що необхідно в собі подолати; ухвалення рішення про роботу над собою; постановка мети і розробка програми діяльності – визначення того, що, коли і як належить зробити, щоб удосконалювати одні й усувати інші якості, досягати намічених цілей і поставлених перед собою завдань; власне діяльність – навчальна, трудова, професійна, пізнавальна, естетична, фізична – з досягнення поставлених завдань, здійснювана за допомогою вольового зусилля над собою; саморегуляція цієї діяльності, що передбачає самоконтроль, самоаналіз, самооцінку її перебігу й результатів, а за необхідністю і корегування й уточнення цілей і завдань, пошук оптимальних засобів і способів самовдосконалення. Її ефективність для майбутнього менеджера залежить від ступеня зацікавленості, мотивації, спрямованої на задоволення різноманітних матеріальних, соціальних і духовних потреб.

За своєю природою саморозвиток є вольовим процесом. Чим сильніше у людини розвинена воля, тобто здатність змусити себе досягти намічених цілей, долаючи будь-які перешкоди, тим більшою є здатність особистості до саморозвитку. У процесі саморозвитку студента викладач ВНЗ має відігравати роль фасилітатора та каталізатора самостійної вольової діяльності. [1, С. 125]

Висновки. Отже, узагальнюючи результати аналізу ціннісного підходу до розвитку професійної відповідальності майбутніх менеджерів, варто зазначити, що система освіти України має формувати у підростаючого покоління внутрішню потребу жити і діяти відповідно до гуманістичних, загальнолюдських цінностей. Ціннісний підхід у розв'язанні проблем вищої освіти передбачає передусім формування гуманістичного типу особистості майбутнього фахівця, зокрема, менеджера. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти стають не стільки набуті знання, уміння та навички, скільки усвідомлення й прийняття кожним студентом ціннісних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення та саморозвитку. Варто відмітити, що проблема формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців залишається досить складною та багато в чому не визначеною. Це є зрозуміло, тому що проблема цінностей змінюється разом зі зміною самого суспільства та на кожному повороті суспільної історії постає як нова та нерозв'язана. Подальшого дослідження потребують проблеми розробки моделей формування ціннісних орієнтацій студентів для майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Жужжалов В.Е. Образовательная среда как объект управления, мониторинга и повышения качества подготовки специалиста // Современные научные исследования и инновации. – 2013. – № 11 . – С. 120–132.

2. Молодченко В.В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз): монографія/В.В. Молодченко. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.

3. Романовский А.Г. Педагогика успеха: учебник /А.Г. Романовский, В.Е. Михайличенко, Л.Г. Грень. – Х.: НТУ «ХПИ», 2012. – 372 с.

4. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Матеріали конференції у Єревані 14-15 травня 2015 року, 56 с.

5. Указ "Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020» від 12 січня 2015 року.

6. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія/НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

7. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

8. Mitchell, D.E., Ream, R.K. (2014) Professional responsibility. Springer International Publishing, Switzerland, pp. 89-107.